

מי הוא האויב של ישראל בלבנון?

10.03.2024 | זכי שלום | written by

עיקרי הדברים

מתקפת החמאס על ישראל ב-7 באוקטובר 2023 הביאה בכנפיה, תוך זמן קצר, גם עימות מתמשך עם ארגון החיזבאללה הפועל מלבנון. עימות זה נמשך גם בימים אלה, בדרגות משתנות של אינטנסיביות. לא אחת נראה היה שהוא מסלים לעימות מלחמתי כולל. אולם, בסופו של דבר ידעו שני הצדדים לעצור את ההידרדרות, לעתים ממש על סף התהום.

בהתבטאויות הרשמיות של מדינת ישראל, ובעיקר של ראש הממשלה נתניהו, וכן בפעילות צה"ל, ההתמקדות הייתה, כמעט באופן מוחלט, בחיזבאללה כמי שנושא באחריות לפעולות העוינות נגד ישראל. ממילא כל תגובות הנגד של ישראל כוונו אליו.

מדינת ישראל, לאורך שנים, הדגישה את אחריותה של המדינה הריבונית שארגון הטרור פועל בתוכה כמי שנושאת בעיקר האחריות למעשיו. אנו סבורים שיש למדינת ישראל סיבות כבדות משקל למקד את פעילותה נגד החיזבאללה בלבד בעת הנוכחית. יחד עם זאת, אנו מציעים לשקול, לפחות ברמה ההצהרתית-הרשמית, את הצורך להבהיר שמנקודת ראותה של ממשלת ישראל לבנון היא מדינה ריבונית. לפיכך, היא זו שנושאת באחריות לכל פעילות המתבצעת משטחה לעבר ישראל.

מבוא

מתחילת תקריות האש בצפון, סמוך מאוד למתקפת ה-7 באוקטובר 2023, פעלה ישראל בבידול של פעולותיה בלבנון בין ממשלת לבנון וצבא לבנון מצד אחד, וחיזבאללה מצד שני. הרוב המכריע בפעילותה הצבאית של ישראל כוון כלפי חיזבאללה. גם בהתבטאויות רשמיות נמנעו מנהיגי ישראל מהטלת אשמה כלשהי על ממשלת לבנון וצבא לבנון. מבדיקה שלנו עולה כי בכל התבטאויותיו של ראש הממשלה בסוגיית העימות בגבול הצפון הוא התמקד כמעט לחלוטין באחריות החיזבאללה לאירועים, וממילא הוא הוצג גם כיעד העיקרי לתגובות ישראל.^[1]

עמדה זו של ישראל אינה יכולה שלא להעלות תהיות. לאורך שנים התמודדה מדינת ישראל עם התופעה של ארגוני טרור הפועלים נגדה במיגון רחב של מישורים, רצח אזרחים וחיילים באורח ספוראדי; פיגועים המוניים; פגיעה באתרים ישראלים ויהודיים בחו"ל; חטיפות של חיילים ואזרחים, ולאחרונה גם חדירה מאסיבית לתוך ישראל, השתלטות על יישובים וביצוע פעולות הרג, עינויים ואונס.

לאורך השנים הקפידה מדינת ישראל להבהיר ברמה הרשמית כי היא רואה במדינות שארגוני הטרור פועלים מתוכן אחראיות על פעילות זו. על רקע זה, מיקדה ישראל לכל אורך השנים חלק

ניכר מפעילותה נגד ארגוני הטרור בפגיעה ביעדי משטר וביעדי תשתית של המדינות שארגוני הטרור פועלים מתוכן. בין השאר הותקפו תחנות משטרה, בסיסים צבאיים, יעדים כלכליים ואסטרטגיים, שדות תעופה, גשרים וצירי תחבורה ועוד.

פעילות זו של ישראל, בייחוד כאשר היא כוונה לשתי מדינות פרו-מערביות, ירדן ולבנון, נתקלה בביקורת קשה בממשל האמריקני, אשר כללה לעיתים גם איומים בצעדי עונשין נגד ישראל אם תמשיך במדיניות זו. נציגי הממשל הציגו לאורך שנים את הטיעונים העיקריים הבאים: מבחינה חוקית ומוסרית ישראל רשאית להעניש רק את אלה האשמים ישירות בפעילות עוינת נגדה ולא אזרחים שאינם מעורבים ישירות בלחימה; עליה להתמקד באמצעי הגנה על שטחה ולא בצעדים התקפיים שבהכרח פוגעים ב"אזרחים תמימים"; הפעילות הישראלית שפוגעת באוכלוסייה אזרחית רק מביאה להגברת השנאה כלפי ישראל ולהתגייסות של אזרחים רבים יותר לפעילות אלימה נגד ישראל.

בנוסף טרחו נציגי הממשל להבהיר לישראל, בהזדמנויות שונות, כי מבחינת הממשלות בירדן ובלבנון ארגוני המחבלים הם אויבים. לפיכך יש זהות אינטרסים בין ישראל ובין ממשלות אלה; ישראל צריכה להבין שכמו שהיא אינה מצליחה למנוע פעילות עוינת נגדה מצד ארגוני מחבלים, למרות עוצמתה הרבה והיכולות הטכנולוגיות שלה, כך גם אין היא יכולה לצפות שממשלות אחרות, פחות חזקות ממנה, יצליחו להשתלט על תופעה קשה זו; הפעילות נגד אזרחים בלתי מעורבים, כך נטען, מביאה להגברת העוינות כלפי הממשלות הערביות, פוגעת ביציבותם של משטרים פרו-מערביים במזרח התיכון ומבחינה זו היא מנוגדת לאינטרסים של ארצות הברית ושל ישראל כאחת.

מלחמת לבנון השנייה § על קרני הדילמה

יותר מכל מלחמה אחרת בעבר נתנה מלחמת לבנון השנייה ביטוי מובהק לדילמה של מדינת ישראל בסוגיית הגדרת האויב שנגדו היא אמורה למקד את עיקר משאביה. ב-24 במאי 2000 מימשה ממשלת ישראל את הבטחתו של ראש הממשלה דאז, אהוד ברק, להוציא את צה"ל מ"הבוץ הלבנוני". בקרב חוגים רחבים בישראל רווחה ההערכה שנסוגת צה"ל אל הגבול הבינלאומי תשלוט מארגון החיזבאללה את העילה להמשיך להילחם בישראל כפי שעשה כאשר צה"ל היה ערוך בדרום לבנון.

בפועל, המציאות הייתה שונה לחלוטין. אל תוך הווקוס שנוצר עם נסיגת כוחות צה"ל מדרום לבנון נכנסו כוחות החיזבאללה. חלקם התמקמו מול גדר הגבול עם ישראל. בשנים שלאחר מכן אירעו לא אחת תקריות אש, בדרגות משתנות של אינטנסיביות. ב-12 ביולי 2006 אירעה תקרית חמורה. מארב של אנשי ארגון החיזבאללה ירה מן המארב לעבר יחידת סיור של צה"ל. שלושה מאנשי הסיור נהרגו. שניים נפצעו ושניים נחטפו לשטח לבנון. טנק של צה"ל שיצא למרדף אחר אנשי ארגון החיזבאללה עלה על מטען וארבעת חייליו נהרגו. בהמשך נהרג חייל צה"ל נוסף. [2]

בדיוני הקבינט בלטו שתי גישות: הגישה של הרמטכ"ל, דן חלוץ, שביקשה למקד את תגובת צה"ל ביעדים של מדינת לבנון, מול הגישה האחרת שביקשה למקד את המתקפה כנגד ארגון החיזבאללה: "צריך להסתכל על האירוע הזה", אומר הרמטכ"ל, "כנקודת מפנה בדיאלוג שמתקיים בין ישראל ולבנון. צריך לגלגל את כל האחריות על ממשלת לבנון, ולא נחסוך מלפגוע בחיזבאללה איפה שאנו יכולים". לא יעלה על הדעת שלא נתקוף מטרות של ארגון החיזבאללה". [3] שנים ספורות לאחר מכן הוא שב והדגיש עמדה זו: "חשבתי", הוא אומר, "מן היום הראשון, שעלינו לראות את מדינת לבנון כמקשה אחת וככתובת אחת לפעולתנו המבצעית. עמדתי זו לא התקבלה". [4]

את העמדה המנוגדת הציג ראש הממשלה אולמרט. הקהילייה הבינלאומית, הוא אמר, תקבל בהבנה תגובה ישראלית על הפיגוע הקשה שביצע נגדה ארגון החיזבאללה. עם זאת היא תובעת שהתגובה תכוון ישירות נגד ארגון החיזבאללה ולא נגד מדינת לבנון. שרי הממשלה יכלו קרוב לוודאי להעריך כי עמדה זו הייתה, בין השאר, תוצאה של לחצים כבדים שהופעלו על ראש הממשלה בתקופת הזמן שבין האירוע הקטלני ועד לכינוס הקבינט. כמו כן טען אולמרט כי אין שום ודאות שפגיעה ביעדים אזרחיים בלבנון תחליש את ארגון החיזבאללה. מסקנתו הייתה: "צריך להתרכז במטרות ארגון החיזבאללה". [5] שר הביטחון הצטרף לדעה זו: "אם אפשר לטפל בעמדות הפאג'ר (הטילים ארוכי הטווח שבידי ארגון החיזבאללה), זה יותר הגיוני מאשר לתקוף בשדה התעופה". [6] בפועל תקפה ישראל לא רק מטרות חיזבאללה אלא גם יעדים לאומיים, כמו שדה התעופה של ביירות וכן גשרים ודרכי תחבורה.

שיקוליה של ישראל

כאמור, בפעילותה בלבנון שהחלה זמן קצר לאחר מתקפת החמאס ב-7 באוקטובר 2023 החליטה ממשלת ישראל למקד את תגובותיה רק נגד החיזבאללה ולא נגד נכסים מדינתיים בלבנון או צבא לבנון. אנו מניחים שעמדה זו נבעה, בין השאר, מלחצים כבדים של מדינות קרובות ללבנון, ובראשן ארצות הברית וצרפת, המבקשות למנוע ערעור היציבות הפוליטית בלבנון שתתרחש, קרוב לוודאי, אם ישראל תפגע ביעדים אסטרטגיים וכלכליים של לבנון. נוח להן מאוד, כך ניתן להתרשם, שישראל תחליש את כוחו של החיזבאללה, וממילא תעצים את כוחה של ממשלת לבנון באמצעות פעולות ספוראדיות שלא יביאו למלחמה כוללת. האם דרך חשיבה זו משרתת גם את האינטרסים של מדינת ישראל? ספק רב בכך.

ייתכן שמדיניותה של ישראל בלבנון נובעת גם משיתוף פעולה שיש לה עם גורמים שונים בממשל הלבנוני, ובעיקר עם צבא לבנון. יודגש שאין לנו שום ראיה לכך. עם זאת, ניתן להניח שלצבא לבנון יש אינטרס להביא להחלשת יכולותיו של החיזבאללה, והוא פועל לסייע לישראל לממש יעד זה. אפשרות אחרת היא שגורמים בממשל הלבנוני פועלים באורח לא רשמי ושלא בסמכות וברשות לסייע למדינת ישראל. אם אכן נכון הדבר, וכאמור אין לנו הוכחה לכך, ייתכן שמתקיימת הבנה חשאית כלשהי שבתמורה לסיוע זה תימנע ישראל עד כמה שניתן מפגיעה

במדינת לבנון וביעדי שלטון.

אפשרות נוספת להסביר את מדיניותה של ישראל נעוצה בהערכה של גורמי ביטחון בישראל שממשלת לבנון וגורמי הביטחון בתוכה חלשים בהרבה מכוחו של החיזבאללה. לפיכך, אין סיכוי שבעימות פנימי בלבנון ידה של הממשלה תהיה על העליונה. כאן בלבנון, כך נטען, בניגוד למצב שהיה בירדן בתחילת שנות ה-70, אין סיכוי שממשלת לבנון תעז לצאת למערכה ישירה נגד החיזבאללה, ואם היא בכל זאת תצא למלחמה הסיכוי שלה להכניע את הארגון קלוש, אולי אף אפסי.

מדיניות זו יוצרת בהכרח תמונת מצב מעוותת משהו בחודשים האחרונים מאז מתקפת ה-7 באוקטובר 2023, כאשר בשטחה של מדינת ישראל נמצא אזור חיץ ועשרות אלפים של תושבים נמצאים מחוץ לבתיהם ואינם יכולים לחזור אליהם מאימת האש שתונחת לעברם, ואילו בעריה הגדולות של לבנון החיים, כך ניתן להתרשם, מתנהלים כבמצב של שגרה. בעוד חיילי צה"ל משמשים יעד לפגיעה מצד החיזבאללה, חיילי צבא לבנון נהנים מסוג של "חסינות", ואין להם חשש שייפגעו. תמונת מצב זו מערערת עיקרון בסיסי שליווה את תפיסת הביטחון של מדינת ישראל [7] עקרון ההדדיות: אם אזרחי ישראל לא יוכלו לחיות בשלווה [8] גם אזרחי המדינה הערבית שמתוך שטחה פועלים ארגוני הטרור יתקשו לחיות בשלווה.

סוגיית מכת המנע

הדיון במכה מקדימה בלבנון קשור קשר הדוק לסוגיית הגדרת האויב. מכת מנע של ישראל שתבקש להחליש באורח משמעותי את יכולותיו של חיזבאללה לפגוע בישראל תהיה כרוכה, קרוב לוודאי, בפגיעה מאסיבית בתושבי לבנון, מבנים ממשלתיים, תשתיות כלכליות ועוד. המטרה תהיה ליצור מציאות של הרס תשתיות ואמצעי תחבורה שתקשה על החיזבאללה לשגר כמות מאסיבית של טילים לעומק מדינת ישראל ולעבר יעדים אסטרטגיים.

על פי ידיעות שהופיעו בתקשורת, בישראל ובארצות הברית, הועלתה בדיוני הקבינט ב-11 באוקטובר 2023 הצעה לבצע מתקפת מנע נגד החיזבאללה. ואולם, זמן קצר לפני תחילת ההתקפה התקשר הנשיא ביידן אל ראש הממשלה וביקש להימנע מפתיחת חזית נוספת. נתניהו הודיע שיביא את בקשת הנשיא בפני הקבינט, ושם אכן הוחלט להימנע בשלב זה ממכה מקדימה. [7]

בהרצאה שנשא הרמטכ"ל אביב כוכבי ב-21 בינואר 2021 הוא התייחס בעקיפין לאופציה של מתקפת מנע של ישראל בלבנון נגד החיזבאללה. הטילים והרקטות של ארגון הטרור, הוא אמר, מפוזרים בכל רחבי לבנון, גם באזורים אורבאניים וגם באזורים פתוחים. לדבריו, "כל בית חמישי בלבנון זה מחסן טילים/חמ"ל". מול תמונת מצב כזו חייב יהיה צה"ל לצאת במתקפה נרחבת, על סמך מידע מודיעיני, שתפחית משמעותית את היכולת של החיזבאללה לפגוע במדינת ישראל ובאזרחיה. [8]

צה"ל, אמר הרמטכ"ל כוכבי, "אינו מתכוון להיפרד מערכי צה"ל והדין הבינלאומי". יחד עם זאת, כל בית שיש בו טילים מהווה מבחינתנו מטרה צבאית: "אין מדינה שמאוימת מכל כך הרבה רקטות מחזיתות שונות כמו ישראל. ביום פקודה [2] במלחמה [2] ייפלו פה הרבה מאוד טילים, וזה לא יהיה פשוט, ומול האיום הזה צה"ל מתכוון להעמיד תקיפה נרחבת גם בשטחים פתוחים וגם בשטחים עירוניים צפופים של האויב. זה ימנע פגיעה משמעותית באזרחי ישראל. עשוי להיגרם נזק אגבי, אף שצה"ל יקפיד על הדין הבינלאומי ויזהיר את האוכלוסייה מראש. ואני כבר עכשיו מזהיר את אזרחי עזה ולבנון: ברגע שתחל מתיחות עזבו את המקום בו אתם נמצאים שעמוס בטיילים ורקטות". [9]

עד כה לא מימשה ישראל את האופציה של מלחמת מנע מול החיזבאללה, ובפועל אפשרה לו להמשיך ולהתעצם עד לממדים העצומים שיש בידי עכשיו. גם כיום ישראל נמצאת בדילמה האם כדאי לה לפתוח במכת מנע מול החיזבאללה. בין כך ובין כך, אופציה זו עומדת על סדר היום של מדינת ישראל. אם כך, ההנהגה במדינת ישראל חייבת להכין את דעת הקהל להשלכותיה של דרך פעולה זו [2] בין השאר באמצעות הצהרות המטילות על ממשלת לבנון לפחות חלק מן האשמה לאירועים שהובילו את ישראל לפתוח במתקפה זו.

סיכום והמלצות

במאמר על לקחי מלחמת לבנון השנייה התייחס האלוף משה קפלינסקי בעקיפין לסוגיית הגדרת האויב במלחמה זו. צה"ל, קובע קפלינסקי, כשל בכך שלא הצליח להנחיל לממשלה ולציבור במדינת ישראל "שהעימות עם החיזבאללה אינו המשך ישיר לפעולות השוטפות שביצענו בששת השנים שלפני המלחמה, ביהודה ושומרון, אלא זאת מלחמה". [10] מכיוון שמדובר במלחמה, כך ניתן להבין, מתחייבים כללי משחק הרואים בלבנון כולה יעד למלחמה.

באותו נושא כתב האלוף גיורא איילנד דברים דומים: "הדבר הנכון לעשותו", הוא קובע, "הוא להסביר לעולם כי בפעם הבאה שישראל תיאלץ לצאת למערכה נגד חיזבאללה מדינת לבנון לא תיוותר חסינה. המלחמה תהיה לא רק בין ישראל וחיזבאללה אלא גם בין ישראל ולבנון [2] רק אמירה עקבית מעין זו תבטיח שאם תפרוץ מלחמה תוצאותיה יהיו שונות לחלוטין מאלה של מלחמת לבנון השנייה". [11]

אנו מעריכים שיש לישראל, בעת הנוכחית, סיבות כבדות משקל למקד את פעילותה בגבול הצפון נגד החיזבאללה בלבד. יחד עם זאת נראה לנו שההימנעות המוחלטת מאזכור אחריותם של מדינת לבנון וצבא לבנון לאירועים המלחמתיים בצפון ראוי לה שתישקל מחדש בכובד ראש.

בסופו של דבר, אם יתרחש עימות מלחמתי בצפון, ובשלב זה נראה שאין מנוס מכך, ניתן להניח שישראל תהיה חייבת להפעיל את עוצמתה גם מול יעדי שלטון ותשתיות כלכליות בלבנון. אם כך הדבר, לא ברור מדוע מדינת ישראל נמנעת מהכנת דעת הקהל בלבנון, ממשלת לבנון, הקהילה הבינלאומית ודעת הקהל בישראל לאירוע הקשה המתדפק על דלתותינו.

[1] להלן פירוט ההתייחסויות של ראש הממשלה לסוגיית העימות בלבנון:

ראש הממשלה נתניהו נפגש עם שר החוץ של צרפת סטפן סז'ורנה. תאריך פרסום 5.2.2024
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-france050224>

ראש הממשלה נתניהו נפגש עם שר ההגנה של צרפת סבסטיאן לקורנו. תאריך פרסום 22.1.2024
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-france220124>

ראש הממשלה נתניהו עם לוחמי האלפיניסטים וחיטיבה 188, המוצבים בהר חרמון: "חיזבאללה צריכים להבין ☒ אנחנו נחזיר את הביטחון". תאריך פרסום 22.2.2024
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-visit220224>

דברי ראש הממשלה נתניהו במסיבת עיתונאים מהקריה בתל אביב. תאריך פרסום 29.02.2024
תאריך עדכון 1.3.2024
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-press290224>

ראש הממשלה נתניהו בגדוד 8104 של חטיבה 179 ביד לשריון ☒ לטרון. תאריך פרסום 5.2.2024
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-soldier050224>

ראש הממשלה נתניהו ביקר במוסדות "בני דוד" ביישוב עלי. תאריך פרסום 30.1.2024. תאריך עדכון 31.1.2024
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-visit300124>

ראש הממשלה נתניהו ושר הכלכלה ביקרו בחטיבת "חירם" 769 המבצעת קרב הגנה בגבול הצפון. תאריך פרסום 8.1.2024
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-north080124>

ראש הממשלה נתניהו וחברי הקבינט לניהול המלחמה נפגשו עם היועץ לביטחון לאומי של ארה"ב ג'ייק סאליבן. תאריך פרסום 14.12.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-cabinet-us141223>

ראש הממשלה נתניהו, שר הביטחון יואב גלנט והרמטכ"ל רב-אלוף הרצי הלוי בהערכת מצב בצפון. תאריך פרסום 7.12.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-assessment071223>

דברי ראש הממשלה נתניהו במסיבת עיתונאים מהקריה בתל אביב. תאריך פרסום 2.12.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/spoke-statement021223>

ראש הממשלה נתניהו נפגש עם ראש ממשלת ספרד פדרו סנצ'ס וראש ממשלת בלגיה אלכסנדר דה-קרו. תאריך פרסום 23.11.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-meeting231123>

- ראש הממשלה נתניהו נפגש עם פורום ראשי רשויות קו העימות בצפון. תאריך פרסום 14.11.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-north141123> 15.11.2023 תאריך עדכון
- ראש הממשלה נתניהו במפגש עם שגרירים זרים. תאריך פרסום 6.11.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-meet061123>
- ראש הממשלה נתניהו בהצהרה לתקשורת מהקריה בתל אביב. תאריך פרסום 7.11.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-statement071123>
- דברי ראש הממשלה נתניהו בהצהרה לתקשורת הזרה. תאריך פרסום 30.10.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-statement301023>
- ראש הממשלה נתניהו ונשיא צרפת עמנואל מקרון בהצהרות משותפות לתקשורת. תאריך פרסום 24.10.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-joint-statements241023>
- ראש הממשלה נתניהו וראש ממשלת בריטניה רישי סונאק בהצהרות לתקשורת. תאריך פרסום 19.10.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-statement191023>
- ראש הממשלה נתניהו סיים ביקור בעוצבת הקומנדו בצפון. תאריך פרסום 22.10.2023. תאריך עדכון 23.10.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-commando221023>
- ראש הממשלה נתניהו נפגש עם קנצלר גרמניה אולף שולץ. תאריך פרסום 17.10.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-scholz171023>
- דברי ראש הממשלה נתניהו בפתח המושב השני של הכנסת ה-25. תאריך פרסום 16.10.2023
 תאריך עדכון 17.10.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-knesset25-161023>
- הצהרת ראש הממשלה נתניהו. תאריך פרסום 9.10.2023. תאריך עדכון 10.10.2023
<https://www.gov.il/he/departments/news/event-statement091023>

[2] צה"ל, המחלקה להיסטוריה, מלחמת לבנון השנייה

<https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%94%D7%9E%D7%97%D7%9C%D7%A7%D7%94-%D7%9C%D7%94%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%94/%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%95%D7%AA-%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C/%D7%9C%D7%91%D7%A0%D7%95%D7%9F->

%D7%94%D7%A9%D7%A0%D7%99%D7%99%D7%94-1/%D7%A1%D7%A7%D7%
/99%D7%A8%D7%94

[3] הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון, 2006, ועדת וינוגרד, מלחמת לבנון השנייה, דין וחשבון חלקי, אפריל 2007, עמ' 107, 110-111 [להלן: ועדת וינוגרד]. לדיון מפורט בסוגיה זו ראו גם: זכי שלום, "הגדרת האויב בעימות א-סימטרי [?] מלחמת לבנון כמשל", **עדכן אסטרטגי**, כרך 12, גיליון 3, נובמבר 2009. עמ' 16-17.

[4] דן חלוץ, "על הכישלונות וההישגים במלחמה", **צבא ואסטרטגיה**, אוקטובר 2009, כרך ו, גיליון 2, עמ' 34.

[5] ועדת וינוגרד, עמ' 118-119.

[6] ועדת וינוגרד, עמ' 109.

[7] מוטי גלוסקא, רבותי ההיסטוריה חוזרת [?] מכת מנע?

<https://www.meteg.co.il/%D7%A8%D7%91%D7%95%D7%AA%D7%99-%D7%94%D7%94%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%94-%D7%97%D7%95%D7%96%D7%A8%D7%AA-%D7%9E%D7%9B%D7%AA-%D7%9E%D7%A0%D7%A2>

ראו גם: עטרה גרמן, סקר: 67% תומכים בהנחתת מכת מנע על חיזבאללה בחזית הצפונית

[/https://www.makorrishon.co.il/news/717207](https://www.makorrishon.co.il/news/717207)

[8] דברי הרמטכ"ל אביב כוכבי בפתיחת הכנס השנתי של המכון למחקרי ביטחון לאומי, 26 בינואר 2021.

[/ https://www.inss.trugh](https://www.inss.trugh)

[9] דברי הרמטכ"ל אביב כוכבי בפתיחת הכנס השנתי של המכון למחקרי ביטחון לאומי, 26 בינואר 2021.

[/ https://www.inss.trugh](https://www.inss.trugh)

[10] משה קפלינסקי, צה"ל בשנים שלפני המלחמה, **צבא ואסטרטגיה**, כרך 1 גיליון 2 אוקטובר 2009. עמ' 19-27.

[11] גיורא איילנד, "מלחמת לבנון השנייה [?] לקחים ברמה האסטרטגית", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 1, גיליון 2, אוקטובר 2009, עמ' 22.